

Nieuwsbrief AtlantikwallPlatform

Sinds de internationale conferentie in Amersfoort en Walcheren heeft het AtlantikwallPlatform een enorme groei doorgemaakt. Met cartografie als drager van historisch materiaal, is de website uitgegroeid tot een interactieve verzameling van militaire, maatschappelijke en stedenbouwkundige kennis over de Atlantikwall. Veel plaatsen langs de Nederlandse kust zijn inmiddels ontsloten, en daarnaast is de website grotendeels tweetalig geworden. Met het volwassen worden van het platform en nog meer groei in het vizier is het tijd voor een nieuwsbrief. Een seizoensuitgave waarin op thematische wijze artikelen verschijnen over de Atlantikwall op het platform en daarbuiten.

In deze eerste najaarseditie verrassende artikelen over:

- De iPhone als rondleider langs de Atlantikwall
- Van ruim 4000 naar 300 inwoners. Evacuaties in Hoek van Holland
- Cartografie als kapstok voor historisch materiaal. Een interview met cartograaf Michiel Hegener over zijn bijdrage aan het platform.
- Geraniums op de vensterbank. Hergebruik van bunkers in Hoek van Holland.
- Een Haagse Maigret? Moord in miniatuur.
- Het AtlantikwallPlatform: updates in beeld.
- Najaarswandeling: bunker- en strandpad IJmuiden

Cartografie als kapstok voor historisch materiaal

Door Ilse Kaldenbach

Michiel Hegener is cartograaf, journalist en boekredacteur en verrichtte het cartografisch tekenwerk voor het Atlantikwallplatform. Michiel schrijft al vanaf 1994 wandelgidsen voor de ANWB, en schreef veelvuldig voor dagbladen als het NRC Handelsblad en Vrij Nederland. Voor deze eerste nieuwsbrief vroegen wij hem naar zijn werkwijze voor het Atlantikwallplatform en zijn visie op cartografie als ordeningsprincipe van historisch materiaal.

Waar komt je fascinatie voor kaarten vandaan?

"Ik kan niet precies duiden waarom ik door kaarten gefascineerd ben. Je bent het, of je bent het niet. Ik ben vooral gefascineerd door geografische kaarten en de manier waarop je een terrein weergeeft. In Utrecht studeerde ik sociale -geografie, maar dat was totaal niet wat ik had verwacht. In plaats van verschillende landen en volken te bestuderen, hielden we ons alleen maar bezig met rekenkundige modellen. Helaas stond ik er

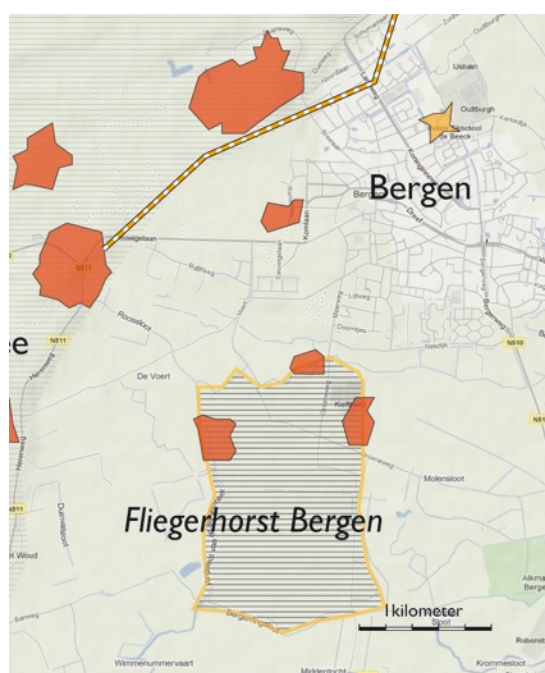
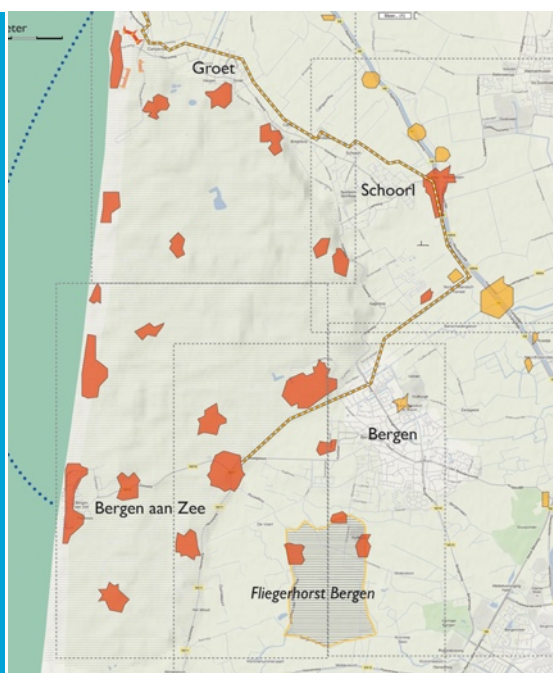
hierdoor niet zo goed voor, maar kaarten maken was mijn redding. Utrecht was de enige plek waar deze specialisatie werd aangeboden. Dankzij de cartografie heb ik mijn studie met succes kunnen afronden."

Hoe ben je benaderd om het kaartmateriaal voor het Atlantikwallplatform te maken?

"Ik kende Steven (Steven van Schuppen, initiator van het platform, red.) al heel lang via de ANWB. Ik maak voor de ANWB wandelgidsen, en toen ik daar ooit begon vertelde een redacteur mij dat er maar één persoon is die je in een willekeurig landschap los kan laten en die er vervolgens wat nuttigs over kan schrijven, dat was Steven. Ik heb zijn naam altijd onthouden, tot ik voor de eerste keer met hem in contact kwam bij de ANWB. In 2010 benaderde Steven mij voor het project over de Atlantikwall."

Cartografie

Kaarten die Michiel maakte voor het AtlantikwallPlatform. In dit geval een overzichtskaart en een deelkaart.

AtlantikWall

PLATFORM

Hoe ben je te werk gegaan bij het maken van de kaarten; is daar een standaard voor?

"Het is een kwestie van verschillende modellen samenstellen en deze steeds weer overleggen met je opdrachtgever, in dit geval heb ik veel overleg gehad met Steven van Schuppen en Arjan Nienhuis. Je kan niet terugvallen op een standaard. Ik heb in het begin wel vijf of acht modellen gemaakt, en naar aanleiding van het overleg met Steven en Arjan steeds elementen toegevoegd en verwijderd. Aan het eindresultaat gaat dus een lang traject vooraf."

En het kleurgebruik, is dat ook een kwestie van overleg of staat het bijvoorbeeld vast dat de zee blauw is?

"Ook daar is geen standaard voor, maar kleuren hebben wel een consequentie, het moet dus logisch zijn. Het is bij kleuren belangrijk om na te gaan wat je aan de lezer wil overbrengen. In het geval van de zee ben ik niet van logica uitgegaan maar

een gevoel. Veel mensen associëren de zee automatisch met een blauwgroene kleur. In dit geval is de zee ook nog eens beladen met betekenis: de vijand zou immers over zee komen, en er werd constant naar de zee geloerd om te zien of de Engelsen in aantocht waren."

Wat vind je van de benadering van een historisch onderwerp vanuit kaartmateriaal?

"Geniaal. Een clickable map is bekend, maar dat je het zover kan doorvoeren, daar had ik nooit bij stil gestaan. De kaart is bij deze benadering als het ware de kapstok

"Ik kan niet precies duiden waarom ik door kaarten gefascineerd ben. Je bent het, of je bent het niet. Ik ben vooral gefascineerd door geografische kaarten en de manier waarop je een terrein weergeeft"

waar je van alles aan hangt. Het is een goede manier om archiefmateriaal weer te geven."

Denk je dat deze benadering, met cartografie als kapstok, ook voor andere disciplines bruikbaar is? *"Ik hoop dat andere disciplines dit model oppakken en ontdekken dat ze informatie kunnen ordenen met een kaart als startpunt. Deze vorm van informatieordening is bruikbaar voor uiteenlopende vakgebieden, denk bijvoorbeeld aan milieuactivisten. Ik hoop ook dat dit project in andere landen wordt opgemerkt."*

De Stadgeschonden
Hierin komt de Tweede Wereldoorlog aan de orde aan de hand van een viertal wandelroutes.

De vergrote stedelijke werkelijkheid

Door Steven van Schuppen

De vergrote stedelijke werkelijkheid is te zien in het project [Urban Augmented Reality \[UAR\]](#). Een digitaal project van het Nederlands Architectuur Instituut (NAi) waarmee je met de iPhone ter plekke op bepaalde locaties de gebouwde omgeving kunt zien en horen: hoe de stad vroeger was of hoe die in de toekomst zou kunnen worden. Aan de hand van beeld, geluid en archiefstukken wordt de stad geo-gerefereerd ontsloten.

Dit najaar zijn Amsterdam, Utrecht en Den Bosch klaar. Den Haag komt in 2012 gereed, met ondermeer materiaal van [De Stad Geschonden](#) van het Haags Historisch Museum. Hierin komt de Tweede Wereldoorlog aan de orde aan de hand van een viertal wandelroutes. De Atlantikwall vormt een voornaam thema. Idee en productie kwamen van de [bureaus Lopende Zaken](#) en [City Works](#) die ook een belangrijke rol speelden in de totstandkoming van [deze site](#).

“Zowel Duitsers als de overgebleven burgers van Den Helder staan daarop te kijken naar de puinhopen, de Trümmer. Na de bombardementen trok het overgrote deel van de Helderse bevolking weg uit de stad.”

Het AtlantikwallPlatform updates in beeld

Door Paul Dijkstra

Dat atlantikwallplatform.eu een dynamische site is blijkt alleen al uit de grote hoeveelheid updates en verbeteringen die de afgelopen maanden hebben plaatsgevonden. Het is ogenschijnlijk rustig, maar als u op de knop updates klikt dan blijkt er achter de schermen hard gewerkt te zijn dit jaar.

In Hoek van Holland en omgeving zijn [diverse aanvullingen](#) gedaan, maar ook delen van IJmuiden zijn op cartografisch niveau aangepast [uitbreiding FK IJmuiden – Zandvoort]. Verder zijn diverse *points-of-interest* (POI's) niet alleen op militair niveau verbeterd maar ook op landschappelijk en op sociaal-maatschappelijk niveau verrijkt, denk hierbij aan evacuatie, ontruiming, sloop en wederopbouw. Het *Verteidigungsbereich* Den Helder is aangevuld met nieuw fotomateriaal. In Den Helder is een oud fotoalbum opgedoken met daarin foto's die gemaakt zijn in de week na de bombardementen van de RAF in 1940. Zowel Duitsers als de overgebleven burgers van Den Helder staan daarop te kijken naar de puinhopen, de *Trümmer*. Na de bombardementen trok het overgrote deel van de Helderse bevolking weg uit de stad.

Omdat de site niet alleen voor nationaal maar ook voor internationaal gebruik bedoeld is, zijn de afgelopen weken de Engelse vertalingen zoveel mogelijk online gezet. [Scheveningen](#) zal hierin hekkensluiter zijn, en het zal nog een hele klus worden om deze POI's te completeren. Verder wordt er langzaam maar zeker over de grenzen van Nederland heen gewerkt. In eerste instantie gebeurt dit in het noordoosten, want in de komende periode wordt een update van de [Deutsche Bucht](#) verwacht. Het vooronderzoek hiervoor is bijna afgerond en in nieuwsbrief 02 zal hierover een artikel van Paul Dijkstra verschijnen. De centrale vraag hierin: “Waarom bouwde de bezetter nog in januari 1945 door aan de Atlantikwall, terwijl de geallieerden al oprukten naar het noorden?”

Binnenkort wordt een [historisch en waterschappelijk artikel](#) over de *Vordere Wasserstellung* van de Atlantikwall in ons land van Arjan Nienhuis en Steven van Schuppen verwacht. In Nieuwsbrief 02 hopen we u verder te verblijden met een nu complete Engelstalige site, nieuwe POI's en nieuwe wetenswaardigheden over het AtlantikwallPlatform.

AtlantikWall

PLATFORM

Najaarswandeling bunker- en strandpad IJmuiden

Door Vladimir Mars

Routebeschrijving

1. Startpunt: eindhalte bussen, westpunt Kennemerboulevard, IJmuiden aan Zee.
2. betontrapje op naar Promenade en schuin RD naar beneden P-terrein op, RD langs slagboom, ahe schuin RD zandpad, na 50 m schuin LA graspad, gaat over in rietomzoomd oeverpad van Kennemermeer.
3. Bij houten heksluisje rechts aanhouden op graspad, ahe LA klinkerweg en betonplaten, op strand LA. Na ± 1 km LA tussen bord Nudistenstrand Bloemendaal en oranje kilometerpaal 58 scherp LA via vaag zandpad duin op, na doorsteek van ± 200 m LA op zandwegje.
4. Na bocht naar rechts versmalt zandwegje tot voetpaadje langs en door rietveld van vroegere slufte. Ahe RA met steil snipperpad duin op.
5. Boven op duin, vóór restaurant Mirananda LA verhard voetpad. Steeds RD, zijpaden negerend. RD na kruising met klinkerwegje(ca 800 m) schelpenpad (bunkerpad). Ahe weg oversteken (!) en RA op fietspad.
6. Na bocht en ingang [Bunkermuseum IJmuiden](#) scherp LA verhard voetpad. Ahe bij laatste gele bunker en vóór betonnen duintrapje schuin RA duin af naar zandpad langs afrastering. Ahe RA Zeehavenweg en direct LA Seinpostweg.
7. Vlak na 1e zijweg links schuin LA tegelpad naar boven. Ahe RD

Te voet langs het v.m. Seefront van de Festung IJmuiden

Lengte: 6.5 km

Startpunt: deze rondwandeling kan uiteraard op meerdere plaatsen begonnen worden. B.v. bij eindhalte strandbussen op westpunt Kennemerboulevard, IJmuiden aan Zee.

OV: Connexion buslijn 82 vanuit Amsterdam-Sloterdijk of –Marnixstraat, 4 vanuit Heemstede via NS-Haarlem. P-terreinen aan zuidzijde Promenade

Horeca: div. op Kennemerboulevard, bij strandhuisjes (Beach Inn), IJmuiderslag (La Marananda), Seinpostduin (IJmond)

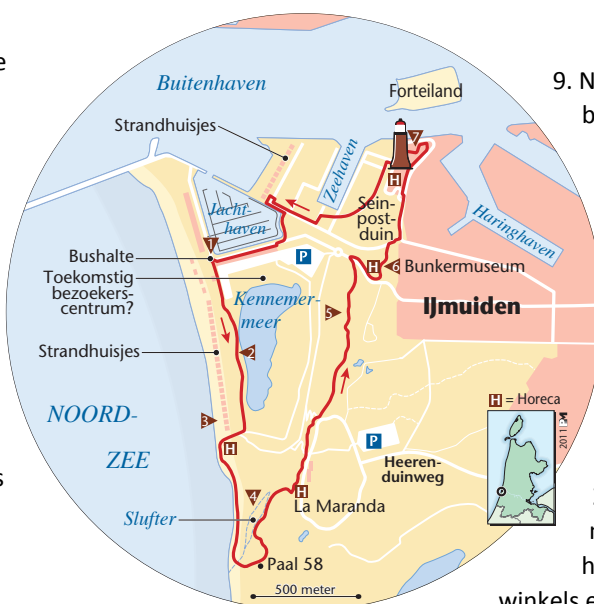
Nadere info: [Bunkermuseum IJmuiden](#), Badweg 38 ligt 'en route': alleen 1e zondag v.d. maand open.

Literatuur: 'Seefront IJmuiden. Duitse bunkers in de kustverdediging van de Festung IJmuiden' (Ruud Pols & Leo de Vries, uitg. Pirola, 2007)

Detailkaart: topografische kaart 1:25.000 nr. 25A Haarlem, ed. 2007.

NB: route is niet gemarkeerd. Wandelschoenen aanbevolen vanwege oneffen en soms drassige ondergrond (duin-, meer- en sluftepaden).

Kaart: © Paul Mouwes

9. Na ± 75 m RA met trap naar beneden, langs jachthaven, Kennemerboulevard oversteken, met betontrapje Promenade op en RA naar eindhalte bussen.

Kijkpunten

- 1 *Seaport Marina*: een buitenduinse jachthaven die via een gat in de Zuidpier in verbinding staat met de zee en zelf door een hoge wandeldijk vol horeca, winkels en appartementenflats omringd wordt. Bijzonder. Beginjaren '90 aangelegd en gefinancierd met o.m. onderwereldgeld via de in 2004 geliquideerde vastgoedman Willem Zandstra. Opvolger van een kneuterig maar sfeervol strandhuisjesdorp met houten visrestaurantjes aan het begin van de Zuidpier, vlak voor de duinenrij.
- 2 *Kennemermeer ofwel Binnenmeer*: toen de oksel van de in de jaren '60

klinkerwegje op Seinpostduin, ahe LA, ahe LA, langs rode vuurtoren. Ahe schuin RA oversteken en metalen trap naar beneden.

8. LA klinkerweg, ahe schuin RD over haventerrein, op asfaltweg RA. Ahe langs slagboom en bij De Pierewaaai betontrap op, boven LA Pierewaaierpad en LA Zuidpier

AtlantikWall

PLATFORM

verlengde Zuidpier steeds meer verzandde en er een brede strandvlakte ontstond, kon er in de jaren '90 ten zuiden van de marina ook een strandmeertje gegraven worden, afgeschermd van de zee door kunstduintjes. Daaromheen ontwikkelde zich een natte duinvallei met o.m. Parnassia, Moeraswespenorchis, Slanke duingentiaan. Soorten die goed bleken te gedijen in de kalkrijke kwel van de aangrenzende duinen.

3 Strandhuisjes en nolletjes onder Zuidpier: oorspronkelijk lag er direct achter de eerste duinenrij een strandhuisjeslint. Door de verbreding van het strand kon dit een halve kilometer opgeschoven worden richting zee. Ten zuidoosten hiervan zijn de afgelopen jaren lage duintjes ofwel nolletjes opgestoven. Met hier en daar overgangen naar een zeedorpenlandschap, waar men o.m. Blauwe zeedistel met foeragerende Heivlinders kan vinden. Belopen mag en moet zelfs om de habitat geschikt te maken voor de zeedorpenflora: het is hier struinnatuur. Maar struikel 's zomers niet over de Rugstreeppadjes... Aan het eind van de wandeling, tussen de Derde Haven (2001) en de marina vinden we nog zo'n opgeschoven strandhuisjeslint: die van de Pierewaaiers, zoals de huisjesmensen zich daar zelf noemen.

4. Van slufte naar brakke duinvallei: ten zuiden van het Kennemermeer bevindt zich een restant van een door nolletjes van de zee afgesloten en grotendeels opgedroogde slufte. Een zilt-zoete duinvallei met zoutplantjes als

Kwelderzegge, Schorrezoutgras en Engels Slijkgras. Op het sluftepad loop je vlak langs wuivend riet, kleurige Teunisbloemen, pispotjes en orchissen. Prachtig!

5 Bunkers langs restanten van kustbatterijen: Nederlandse van vlak vóór de oorlog en vooral Duitse uit de jaren 1940-'45. Sommige zijn grotendeels ondergestoven andere niet. Resp. die van de [FLAK-Batterie Olmen van de Kriegsmarine \(WiderstandsNest WN 82\)](#) en de [Seeziel-Batterie Heerenduin van de Kriegsmarine \(WN 81\)](#). In de eerste lichte Flug Abwehr Kanonnen (FLAK) in open geschutsbeddingen uit het begin van de oorlog tot en met zware FLAK in bunkers met metersdikke muren, gassluizen en draaibare stalen geschutskoepels uit 1943-'44. Via trappetjes verbonden met woonbunkers dieper gelegen in het duin en via loopgraven en trappetjes verbonden met de vuurleidingsbunker, schijnwerpers, munitie- en waterbunkers, aggregaten, keuken, kantine, verbandposten, kantoortjes, latrines, douches, varkens- en paardenstallen aan de achterkant van het duin, incl. een sportveld... Een wereldje op zich, omgeven met prikkeldraad, mitrailleur-bunkertjes, mijnenvelden en strandversperringen. Een deel hiervan is nog bewaard gebleven, onder- en bovengronds. In de Heerenduinbatterij weer andere bunkers, meer van het open, gekartelde type. De meeste zijn nog van binnen te bekijken. De vuurleidingsbunker ('Leitstand') is hier de meest opvallende: sommigen zien er een autobunker in, anderen meer een walvisbunker...

Heerenduin
Bunkers die u
onderweg tegenkomt

Geraniums in de vensterbank hergebruik van bunkers in Hoek van Holland

Door Ilse Kaldenbach

“Mevrouw Klaassen- van Velzen lag, in een vrolijk badpakje en verder lekker bruin van beneden tot boven, prinsheerlijk te zonnen op haar privé-duintje naast haar bunker in Hoek van Holland. Aan de muur een felgroen geschilderd hoefijzer, een dito tank voor de oliestookhaard en het naambordje “dankbaarheid”. Een idyllisch beeld dat het begin van een artikel over het Hoekse bunkerdorp uit het Algemeen Dagblad van 22 augustus 1958 inluidd.

Wie aan de grijze betonnen bunkers denkt, met dikke massieve wanden en afgekeerd van de buitenwereld, krijgt niet het huiselijke gevoel waar je als woningbezitter naar verlangt. De

nijpende woningnood na de Tweede Wereldoorlog leidde tot een ware creativiteit in de zoektocht naar onderdak. Zo werden er op verschillende plaatsen in Nederland bunkers bewoonbaar gemaakt. Ook de bunkergroep verscholen in de duinen van Hoek van Holland werd na toestemming van de overheid tot een waar [bunkerdorp getransformeerd](#).

Tegen een kleine wekelijkse vergoeding mocht een aantal Nederlanders zich gelukkig prijzen met een eigen bunker, onder voorwaarde dat ze zelf de verantwoordelijkheid namen voor

het bewoonbaar maken. Doordat veel bunkers door de stevige kustwinden met zand waren gevuld, begonnen de werkzaamheden met het leegscheppen van het nieuwe onderkomen. Vervolgens werd er met bloed, zweet en tranen gewerkt aan het maken van uitsparingen voor ramen in de 90 cm dikke betonnen wanden. De gemeente gaf de bewoners materialen voor de aanleg van licht en water. Het grauwe aanzicht werd verdreven door een witte verflaag op de buitenwanden, geraniums in de vensterbank en

AtlantikWall

PLATFORM

vrolijk gekleurde gordijnen voor de ramen.

Ook aan de binnenkant werd hard gewerkt aan een heuse huiskamersfeer. De hoge vochtigheid in de bunkers vroeg hier echter om creativiteit bij het bekleden van de vloeren. Zo had een van de bewoners zijn vloer eerst met een laag vochtwerend asfaltpapier bedekt, daaroverheen hardboard, met de gladde kant naar boven, dat hij twee keer in de lijnolie zette. Omdat hij natuurlijk niet kon timmeren in de betonnen vloeren, sneed hij het hardboard precies pas, zodat het de gehele vloer bedekte. Zijn inventiviteit was een succes, de vloer bleek warm te zijn, onverslijtbaar en makkelijk in onderhoud.

Geen van de bunkers was gelijk. De een had een wilde bloementuin voor de deur, de ander werd opgevrolijkt door een zonnenscherm, sommigen lagen verscholen in de duinen terwijl anderen zich parmantig aan de "hoofdstraat" posteerden. Toch was er in het bunkerdorp ook sprake van verschillende klassen; er waren grotere bunkers met ruime kamers, maar ook kleinere waar de toestanden minder ideaal waren. Desondanks was de algemene stemming onder de bewoners zeer positief, vooral de vrijheid en de vooruitgang van inwoning naar een eigen onderdak werd zeer gewaardeerd.

Bron: Margriet en Algemeen Dagblad 22 augustus

"Een idyllisch beeld dat het begin van een artikel over het Hoekse bunkerdorp uit het Algemeen Dagblad van 22 augustus 1958 inluidt."

Een Haagse Maigret? Moord in miniatuur

Door Steven van Schuppen

De Hofstad als toneel voor een serie policiers? Pim Hofdorp (pseudoniem voor Wilhelm Gustave Kierdorff, 1912 - 1984) liet zijn boeken in de *Haagse Mysteriereeks* steeds weer in een andere buurt van de Residentie spelen. Hoofdpersonen zijn commissaris Aremberg en diens nauwgezette assistent inspecteur Weimar. In de eerste titel in de reeks *Moord in Miniatuur* uit 1959 komen de Scheveningse Bosjes in het vizier, samen met twee aangrenzende buurten: de rand van het Archipelkwartier en het chique Van Stolkpark, de oudste villawijk van de stad. De topografische precisie waarmee Hofdorp de plaats van handeling beschrijft geeft de boeken iets typisch Haags-kneuterigs en daarin schuilt juist de charme van zijn pennenvruchten. Zo ook bij *Moord in miniatuur*. Het plot laat zich lezen aan de hand van de stadsplattegrond. Ook het kaartwerk op onze site www.atlantikwallplatform.eu kan daarbij goede diensten bewijzen, aangevuld met een vooroorlogse plattegrond waarop de bebouwing staat die voor de Atlantikwall gesloopt werd. Zo'n vooroorlogse plattegrond vormde de basis voor het kaartwerk in *Van verdediging naar bescherming*, de Haagse Atlantikwall-bijbel van Henk Ambachtsheer, hoofd van de stedelijke Dienst Monumentenzorg. De kaart op bladzijde 151 zoomt in op de Scheveningse Bosjes en het Van Stolkpark. In een rood raster wordt de zone aangegeven waar in de oorlog gerooid en gesloopt werd; de rode lijn geeft de Hauptkampflinie weer, het landfront van de Stützpunktgruppe Scheveningen. Op deze kaart doorsnijdt de Hauptkampflinie een kapitale villa in de Bosjes met uitzicht op de Vijverpartij. En laat nu juist deze villa (in het boek met de naam *Vijverzicht* getooid) een belangrijke rol vervullen in het plot. Deze villa herbergde de bewijsstukken voor een moord. Die stukken, waaronder de schedel van het slachtoffer, waren in de kelder verborgen.

De moord was niet onopgemerkt gebleven, en wel bij een tuinman die in de tijd van de misdaad in de tuin van het huis werkte. In de oorlog was deze als arbeider betrokken bij de sloop en wist toen de bewijsstukken te bemachtigen. Daarmee wist hij na de oorlog met succes de dader te chanteren en geld af te persen. Ook de huisarts die indertijd een valse verklaring van natuurlijke dood had afgegeven kwam in de greep van de tuinman, met verdovende middelen als buit. Drugshandel in Den Haag, en dat al in de jaren vijftig, jawel. Hofdorp laat de Belvédère, het hoogste punt in de Scheveningse Bosjes, een niet onbelangrijke rol in het geheel vervullen. Op deze duintop stond eind jaren vijftig nog een uitzichttoren waarvandaan de tuinman van Hofdorp geheime lichtsignalen laat uitzenden. Laten nu juist in dit duin de bunkers van het [*Stützpunkt van de Führer der Schnellboote*](#) zitten.

Jammer dat Hofdorp dit gegeven niet in zijn boek verwerkt heeft. Hij had natuurlijk geen flauw idee - de Atlantikwallstudie van Ambachtsheer (1^e druk 1995) moest nog verschijnen. Hofdorp eindigt zijn eerste boek in miniatuur, op de vierkante meter in het aan de Scheveningse Bosjes grenzende Madurodam waar 'zijn' tuinman na de oorlog ging werken. Lilliputgebouwen als vindplaatsen voor hard stuff. Kan het kneuteriger? Wordt het niet hoog tijd voor een nieuwe Haagse thrillerserie? Minder traag dan Hofdorp, maar dat hoeft niet zo moeilijk te zijn. De Avonturen van Harry van de Haagse Bunkerploeg? Die moeten dan wel wat meer suspense bieden dan de nieuwe tv-politieserie "Seinpost Den Haag".

AtlantikWall

PLATFORM

Van ruim 4000 naar 300 inwoners Evacuatie in Hoek van Holland

Door Ilse Kaldenbach

De aanleg van de Atlantikwall had een grote weerslag op de Nederlandse kustplaatsen. Hoek van Holland vormde hierop geen uitzondering; grootschalige evacuatie en sloop zorgden ervoor dat het dorp drastisch veranderde en het inwonertal sterk daalde. Een verplicht achterlaten van huis en haard, van je vertrouwde omgeving, met slechts een minimum aan persoonlijke bagage, om op weg te gaan naar een nog onbekende bestemming.

De evacuatie in Hoek van Holland begon in mei 1942 met de maatregel de bevolking van de Oude Hoek – oudste gedeelte van het dorp – te ontruimen. Inwoners uit de Oude Hoek die niet vanwege hun werkzaamheden gedwongen waren in Hoek van Holland te blijven, werden uit het dorp geplaatst. Voor inwoners die wel door werk aan het dorp waren gebonden, werd plaats gemaakt door woningen in een ander gebied van Hoek van Holland leeg te ruimen. In het tijdsbestek van een week voerde het Centraal Evacuatiebureau Rotterdam 78 verhuizingen uit.

Nog in diezelfde maand werd er een nieuw evacuatiebesluit genomen, dat inhield dat er voor 2900 inwoners van Hoek

van Holland een alternatief woonadres moest worden gezocht in en rond de gemeente Naaldwijk. Elke inwoner van Naaldwijk werd door de burgemeester verplicht gesteld medewerking te verlenen als zij werden gevorderd huisvesting of verzorging van vluchtelingen te bieden. Een *Commissie van Ontvangst* werd onder leiding van de burgemeester belast met het in goede banen leiden en huisvesten van de vluchtelingen. Bij aankomst in Naaldwijk werden de vluchtelingen in een school, kerk of ander openbaar gebouw samengebracht, om van daaruit verder te worden verdeeld over de evacuatieadressen.

Om de burgerbevolking van Hoek van Holland voor te bereiden op de evacuatie, werden er in opdracht van de burgemeester "*Algemene aanwijzingen voor afvoer burgerbevolking*" verspreid. Bij vertrek moest, nadat de hoofdkraan van gas- en waterleiding waren afgesloten, het huis worden gesloten en de sleutel met de daaraan gehechte schriftelijke vermelding van naam, straat en huisnummer op de Gemeente Secretarie worden afgegeven. Gesuggereerd werd dat er van militaire zijde zoveel mogelijk voor bewaking van de huizen zou worden gezorgd. In de

Ontruiming

Bekendmakingen dat Hoek van Holland ontruimd moest worden.

KENNISGEVING

Inwoners van HOEK VAN HOLLAND, die bericht hebben ontvangen, dat zij aan de verplichting tot evacuatie niet onderworpen zijn, worden in de gelegenheid gesteld **VRIJWILLIG** te vertrekken. Zij, die hiervoor in aanmerking willen komen, kunnen ter secretarie van Hoek van Holland inlichtingen ontvangen.

Rotterdam, Januari 1943.

De Burgemeester,
MÜLLER.

BEKENDMAKING

Op verzoek van den Weermachtsbevelhebber in Nederland heeft de Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied in verband met de uitbreiding land-inwaarts van de kustverdediging en mede in het belang van de burgerbevolking

DE ONTRUIMING VAN HOEK VAN HOLLAND BEVOLEN

Aan de verplichting tot evacuatie is niet onderworpen een klein aantal personen met gezinnen, wier verblijf in het te ontruimen gebied volgens van hoogerhand gegeven richtlijnen dringend noodzakelijk is. Aan deze personen zal mijnerzijds daarvan ten spoedigste mededeeling worden gedaan. Alle overige personen dienen hun woonplaats te verlaten uiterlijk op 1 Februari 1943. Degene die zelf voor een eigen evacuatieadres kunnen zorg dragen, doen zoo spoedig mogelijk, doch uiterlijk op 15 Januari 1943 daarvan ter gemeentesecretarie Hoek van Holland in persoon mededeeling.

Eigen evacuatieadressen zijn niet toegestaan:

- in de provincie Zeeland,
- in de provincie Zuid-Holland,
- in de provincie Noord-Holland,
- in de provincie Utrecht in het gebied ten Westen van de spoorlijn Hilversum-Utrecht (de gemeente Utrecht ingerepen), den Vaartschen Rijn en het Merwedekanaal tot aan de Lek,
- in de provincie Noord-Brabant in het gebied ten Westen van de gemeente de Werken c.a. Dussen, Geertruidenberg, Oosterhout, Teteringen, Breda (deze gemeente ingerepen) en ten Westen van de Mark tot aan de Belgische grens,
- in eenige andere gemeenten, waaronder men ter gemeentesecretarie kan worden ingelicht.

Een uitzondering op het voorgaande wordt alleen toegelaten indien de belanghebbenden kunnen aantonen, dat de uitoefening van hun beroep of betrekking alleen mogelijk blijft indien het eigen evacuatieadres komt te liggen in het gebied waarvoor het vestigingsverbod geldt. Een formulier-aanvraag tot vestiging kan op de secretarie Hoek van Holland worden gehaald en ingeleverd; dit moet vóór 15 Januari 1943 geschieden. Zij, die te Hoek van Holland hun werk hebben en dit niet (zoals b.v. de neringdoenden) als gevolg van de evacuatie zullen verliezen, kunnen een adres zoeken te De Lier, Wateringen, Schipluiden of Maastrand. Ook kunnen zij bij familie of anderen te Rotterdam gaan inwonen. Voorts kan men zich ter secretarie Hoek van Holland opgeven voor een woning te Rotterdam, die men dan bij aanbidding onvoorwaardelijk zal hebben te aanvaarden. Temlotte kunnen de hier bedoelde personen zich ten Oosten van de bovengenoemde grens een adres zoeken al zich daarheen laten evacueren, waarbij echter praktisch uitgesloten zal zijn, dat zij te Hoek van Holland kunnen blijven werken.

De neringdoenden, die geen mededeeling ontvangen dat zij mogen blijven, kunnen den wensch te kennen geven, hun bedrijf elders voort te zetten. Zij moeten daartoe zelf pogingen in het werk stellen en kunnen zich voor hulp bij de overbrenging van hun nering of bedrijf wenden tot den Evacuatiedienst van de Kamer van Koophandel voor Zuid-Holland, Van den Spiegelstraat 12, 's-Gravenhage. Een klein getal neringdoenden kan te Rotterdam aan een winkel worden geholpen. Daartoe moet men zich ter secretarie te Hoek van Holland opgeven.

De overige af te voeren personen worden in de loop van de maand Januari 1943 door de zorg van de Commissie Burgerbevolking ondergebracht in nader aan te wijzen ge-

AtlantikWall

PLATFORM

praktijk kwam van deze bewaking echter niet veel terecht en werden de huizen gebruikt om onderdak te bieden aan andere burgers of vielen ten prooi aan de sloophamer. Alleen het strikt noodzakelijke mocht naar het evacuatieadres worden meegenomen, met een maximumgewicht van 30 kilo per persoon. Dat kwam neer op niet meer dan waardepapieren en akten, voedsel voor twee dagen, enkele stuks kleding, was- en eetgerei, geneesmiddelen en artikelen als zaklampen en kaarsen.

Tijdens het laatste evacuatiebesluit in januari 1943, besloot de Wehrmacht dat er slechts 850 inwoners in Hoek van Holland mochten achterblijven. Ongeveer 970 evacués werden daarop ondergebracht in door Jodendeportatie leeggekomen woningen in Rotterdam en 224 vluchtelingen werden op andere plekken gehuisvest. Na de evacuatie van januari bleven er nog 913 personen achter, en ondanks het hoger aantal achterblijvers dan geëist, ging de *Ortskommandant* akkoord. De impact van de evacuaties op het inwonertal was enorm. Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd in 1939 een inwonertal van 4012 bereikt. Gedurende de oorlogsjaren is het bevolkingsaantal sterk beïnvloed door wisselende oorlogsomstandigheden, om uiteindelijk in 1944 een dieptepunt te bereiken van 300 inwoners.

IN DE VOLGENDE NIEUWSBRIEF VAN HET ATLANTIKWALL PLATFORM

- > Nieuwe inzichten aan weerszijden van de Dollard
- > De Atlantikwall als waterlinie en de wateragenda van de 21e eeuw
- > Standplaatsen Cap Gris Nez en St. Valéry: Heinrich Böll als Wall-soldaat
- > Drie dorpen op Walcheren. Landschap en samenleving in de oorlog